

КАРАЇМСЬКА МОВА — мова караїмів, входить до кипчацької групи кипчацько-огузької підгрупи західно-хуннської гілки тюркських мов. За фонет., граматич., лексич. особливостями найбільш близька із прадав. мов до кипчач., із сучас. — кримськотатар., карачаєво-балкарської. Внаслідок переселення 1246 знач. частини караїмів із Криму на Зх. України, а 1398 — у Литву у К. м. розвинулося 3 діалекти: кримський, тракайський та галицький (або галицько-луцький). У крим. діалекті виділяють 3 стиліові різновиди: літ. — османізов. варіант К. м., мова меджум (рукопис. збірників оповідань, віршів і п'єс караїм. письменників); книж. — мова перекладів Старого Заповіту (свещен. книги караїмів), релігій. текстів, яка поряд із термінологією давньоєвр. мови містить кипчац. лексич. матеріал; розмов., значно асимільована кримськотатар. мовою. Серед особливостей тракай. діалекту — перехід губних голосних перед. ряду першого й наступ. складів у відповідні голосні заднього ряду з палаталізацією поперед. приголосного, напр.: [э] > [ʼа]: с'ан'д'ан' (сяньдянь) замість сэндэн — «від тебе»; перехід приголосного н/нь > й: атэй (замість атан/атань) — «твій батько»; відсутність характер. для крим. діалекту заднього м'якопіднебінного приголосного кь; спірантизація зімкненого кь > х, напр.: йырахтан — «здалеку», арыхлых — «виснаження». Галицько-луцький діалект характеризується делябіалізацією губних голосних переднього ряду [ö] > [э] й [ÿ] > [i]: элген (замість олген) — «померлий»; илис (замість ўлұш) — «частка», «частина»; переходом шиплячих приголосних у відповідні свистячі: [ш] > [з], напр.: тас (замість таш) — «камінь»; [дж] > [дз], напр.: дзан (замість джан) — «душу»; переходом ти/ди > ки/ги, напр.: киснув (замість тиш) «зуб». Використовували системи письма на основі євр. письма, лат. і кирилич. графіки. Від кін. 19 ст. для друку застосовують алфавіти на кирилич. (Україна, РФ) і лат. (Литва, Польща) графіч. основах. Збереглися

рукописні переклади Біблії, молитовників (найстаріші датують 14 ст.). Друк. вид. — від. 19 ст., перша книга К. м. — переклад П'ятикнижжя Мойсея — видана в Євпаторії 1841. К. м. як одна з найбільш прадавніх живих тюрк. мов давно привернула увагу вчених. Швед. орієнталіст Г. Перинґер 1690 у Литві за дорученням короля Карла XI знайомився з релігією караїмів і одним із перших у Європі вказав на тюрк. характер їхньої мови. У Росії перші публікації про караїмів з'явилися на поч. 19 ст. у замітках мандрівників, які побували в Тавриді. У 19–20 ст. К. м. вивчали М. Баскаков, Я. Гжегоржевський, В. Григор'єв, О. Дубинський, А. Зайончковський, Т. Ковальський, Б. Кокеней, Б. Мункачи, К. Мусаєв, О. Прик, В. Радлов, С. Шапшал та ін.

Нині К. м. перебуває на межі зникнення. У «Атласі мов світу, що знаходяться під загрозою зникнення», складеному ЮНЕСКО за даними остан. років, тракай. діалект належить до зникаючих, галиц. — до мов, що перебувають на межі зникнення, а крим. означений як мертвий.

Рекомендована література

1. Мусаєв К. М. Грамматика караимского языка. Москва, 1964;
2. Його ж. Заметки о языке крымских караимов // Вопр. диалектологии тюрк. языков. 1966. Т. 4;
3. Караимско-руско-польский словарь. Москва, 1974;
4. Прик О. Я. Очерк грамматики караимского языка (крымский диалект). Махачкала, 1976;
5. Мусаєв К. М. Синтаксис караимского языка. Москва, 2004;
6. Синани З. О. Караимско-русский и русско-караимский словарь разговорного языка. Сф., 2007;
7. Баскаков Н. А. Тюркские языки. Изд. 3-е. Москва, 2008.

Н. В. Кропотова

Бібліографічний опис:

Караїмська мова / Н. В. Кропотова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-9606>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).